

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

komplex läsaren ett bredare spektrum av intryck. I förgrunden står sålunda receptionsaspekten, de nya läskategoriernas fixering vid det avbildbara.

Ulf Wittrock

Esaias Tegnér's Samlade Dikter utgivna av Tegnérssamfundet, IV, Frithiofs saga, 1825. Red. av Åke K. G. Lundquist, Lund 1986.

Fredrik Böök gav 1921 ut *Frithiofs Saga* i sin och Ewert Wrangels kritiska upplaga av Tegnér's Samlade skrifter. När Åke K. G. Lundquist i fjärde delen av Tegnérssamfundets utgåva presenterar diktyckelns text, sker det efter Bööks principer. Böök var den förste utgivare, som utgick från Tegnér's egenhändiga renskrift. Brinkman, till vilken skalden sände denna, insåg handskriftens värde, lät göra en avskrift och det blev från denna vad gäller ortografi, interpunktion, vissa namnformer och vissa böjningsformer åtgärdade avskrift, som sättningen skedde av första upplagan. Intill 1921 vilade Tegnér's originalhandskrift fredad för utgivares ögon.

Det var en i åtskilliga enskildheter ny *Frithiofs Saga* som Böök den gången presenterade. Tegnérssamfundets 'Frithiof' av 1986 går i Bööks spår. Textgestalten erbjuder blott få och små nyheter.

Liksom Böök har alltså också här utgivaren lagt Tegnér's egen renskrift till grund för textetableringen under noggrant aktgivande på samtliga de upplagor, som under Tegnér's livstid kom i handeln. Strävan är inte att förbehållslöst restituera en Tegnér's ursprungstext i linje t. ex. med den pågående utgivningen av nationalupplagan av Strindbergs verk. Tegnér påfordrade själv ändringar i brev till Brinkman, denne fick skaldens godkännande av andra. Den text, som sålunda underhand sanktionerades av författaren, redovisas i föreliggande utgåva. Till de viktigare restitutionerna från och med Böök hör korrigeringar av felaktigheter som gjordes i avskrivningen av originalhandskriften. Ett exempel finner vi i vers 42 i den andra sången, »Kung Bele och Thorsten Vikingsson». Tegnér skrev: »men thronen hvilat ensam på Lagens grund»; avskrivaren trivialiserade en grad genom att byta ut 'ensamt' mot 'endast'. Alla tryckta upplagor har *endast*, upplyses i den nya utgåvan. För klarhetens skull kunde ha tillfogats: före Bööks. Denne beaktade – »naturligtvis», skriver han i sin kommentar – de ändringar, som Tegnér vidtog i senare upplagor. Ett exempel: i den fjärde romanen, »Frithiofs Frieri», lästes ännu i första upplagan »Ha vi ej i öfverflöd / Det härskna fläsk och det bruna mjöd / Och skalder många?» Här reagerade Franzén och Tegnér fogade sig och ändrade till den möjligen något mindre realistiska formuleringen »Det gula fläsk!» Som här Tegnér, så Böök, så Lundquist. Utgivarna följer Tegnér men utgivningstekniskt rör det sig egentligen om två olika Tegnér, dels – med renskriften – diktaren vid sitt verks fullbordan, dels – med ingreppen i andra upplagan – diktaren under påverkan av läsare och kritiker. Att även den senare fått sitt ord med i laget betyder att de på detaljer när samstämda moderna utgåvorna av Tegnér's verk inte erbjuder någon dramatiskt nyreviderad text i förhållande till den texttradition, på vilken receptionen och dittillsvarande forskning grundat sig. Detta konstateras

med tillfredsställelse. Men ett memento är av nöden. Den i dag utomordentligt subtila texttolkning, som börjar ägnas även den romantiska perioden av svensk diktning, måste naturligtvis grundas på säkrast möjliga text. Tolka- ren har goda skäl att noggrant göra reda för vad som är diktarens alldeles egna och ursprungliga och vad som är av honom sanktionerade men av andra föreslagna ändringar i hans ursprungstext. Den nya lundautgåvan ger i sådana fall klara besked.

Det är en flitig och kringstynt biblioteksman, som svarat för den svåra uppgiften att redovisa textens väg från Frithiofssagans första trevande introduktion i Sverige på 1600-talet till bokens avsättning under skaldens sista år på 1840-talet. Denna insiktsfulla och detaljmättade redovisning innebär en forskningsinsats av ansevärda mått samtidigt som den med sin bibliografiska fyllighet lägger en stabil grund för vidare Tegnérforskning. Bland nyheterna noteras August von Hartmansdorffs, götens och ämbetsmannens, anmärkningar till diktverket 1826, om man så vill också Tegnér's egna anmärkningar till *Frithiofs Saga* från 1839, som här, redovisad med samma filologiska akribi som dikterna, omedelbart ansluter till dessa. Värdet av Hartmansdorffs anteckningar är möjligen större än utgivaren och kommentatorn tycks tillmätta dem, Tegnér's sena kommentar sannolikt i motsvarande grad mindre. I det förra fallet möter vi ett utförligt dokument över hur Tegnér's innovationer av det episk-lyriska språket uppfattades av en litterärt intresserad samtida, må vara att den samme som stilist, talare och person tillhörde de snustorra. I det senare gäller, att man inte nog starkt kan varna för riskerna i tolkningen av en diktares förklaringar och kommentarer till ett sedan länge offentliggjort och diskuterat verk.

Från den innehållsmättade texthistoriken kommer vi slutligen till textkommentarerna. Här kan vi romans följa texternas framväxt från koncept, där sådant förekommer, och fram genom upplagorna. Därtill bjuds enligt vanligheten ordförklaringar och kommentarer till språkliga, stilistiska, motivhistoriska och andra företeelser. Det gyllene lagom är en vanskelig, kanske omöjlig nivå att träffa för kommentatorer av äldre litterär text. Böök var alldeles för snål med kommentarer, möjligen av nödtvång, eftersom varje band rymde så stora textmassor. Lundquist har gått till motsatt ytterlighet genom att förklara även nog så vanliga ord och uttryck och genom att, som det synes, utan sovring redovisa forskares iakttagelser av Tegnér's språk. Sålunda undgår inte ordformer som 'anlet', 'altar', 'talte', 'hvarann' och 'ann' att kommenteras, vanligtvis med hänvisning till någon av de många språkmän, som botaniserat i det tegnerska språket till ringa om ens någon båtnad för vår förståelse av de litterära dimensionerna och det speciellt tegnerska föredraget i dikterna. Ord som 'allena' förklaras, så ock 'fåfängt' i dess betydelse 'förgäves'. En lista skulle bli lång på ställen, som gör intryck av överflödiga kommentering. Textkommentaren röjer å ena sidan en samvetsgrann excerpering av en litteratur, som i övervägande grad är språkhistoriskt och morfologiskt inriktad. Anmärkningsvärt tunn-sådda är å den andra hänvisningarna till sådana framställningar, som går in på tolkningar i vidare eller djupare bemärkelse eller som velat se språket och stilen i ett stilhistoriskt eller estetiskt sammanhang. Förklaringen är förmodligen inte en och enkel. Det är möjligt att språk-

männen varit flitigare i sitt närstudium av romanscykeln än litteraturforskarna. Det kan också vara så att den litterära interpretationen mindre ofta behandlat problem knutna till enskilda fraser eller verser i detta verk.

Intrycket av textkommentaren blir denna gång detsamma som i många liknande sammanhang: å ena sidan rätt mycket sidfyllande stoff av ringa intresse ur textinterpretens synvinkel, å den andra en systematisk aktsamhet att bryta ny mark genom att diskutera sådana inslag i texten, som hittills förbigåtts av forskningen.

Min senaste invändning kan säkert bemötas. Antagligen är syftet med den utförliga och refererande kommentaren att samvetsgrant redovisa forskningens hittillsvarande aktiviteter i och kring Tegnér's diktning. Den skall utgöra en trygg startpunkt för nya läsningar, inte mer, inte mindre. Att nya läsningar inte blott är möjliga utan högst av nöden, det är ett intryck, som textkommentarerna ger vid handen. Och därmed drabbar min invändning egentligen mindre kommentatorn än den litteratur- och stilforskning, som vad gäller Tegnér förefaller att ha förhållit sig anmärkningsvärt passiv intill dessa yttersta dagar, då en ung forskargeneration håller på att upptäcka den romantiska texten, till vilken man med viss rätt också vill räkna en del av Tegnér's diktning.

Under de år, då subjektivism och ett ofta nog okritiskt experimenterande med litteraturteorierna för dagen stod som högst i kurs, var det mödosamma och tålmodiga arbetet med texters väg till offentligheten och det ingående studiet av deras öden därefter satt på undantag. Ledande företrädare för vårt ämne gav, medvetna eller ej om den otjänst de gjorde det för forskningen nödvändiga grundarbetet, stöd åt också ovetenskapligt nonsens.

I dagtingandet med sitt vetenskapliga samvete kunde även grånade forskare ge vika för trycket från vetenskapsföraktet i närmiljön. Märkliga omständigheter väntar en framtids lärdomshistoriker att uppdaga i den humanistiska vetenskapsdiskussionen och vetenskapsvärderingen under 70-talet och några år in på detta decennium.

Det är inte min avsikt att framhålla just det här behandlade arbetet som det positiva alternativet till ett programmatiskt förakt för vetenskapligheten. Med sin övervägande registrerande och summerande karaktär är denna fjärde del i lundautgåvan av Tegnér's dikter framför allt ett arbetsinstrument, ett hjälpmedel för de forskare, som beväpnade med observans, nyfikenhet och nya perspektiv på litterärt skapande och litterär text vill gå vidare i utforskandet av den tegnér'ska texten och lära oss upptäcka det, som hittills legat ouppmärksammat eller ofullständigt klarlagt. Dessa nya forskare kan inte gå förbi Åke K. G. Lundquists arbete. Behagar de sänka blicken från stjärnorna mot skogsbrynet, bör de också upptäcka vilken stabil och aktuell kunskapskälla de har fått i sin hand i och med detta. Man måste se mer i texten och materialet däromkring än i stjärnorna, om man vill föra sin vetenskap framåt!

Tore Wretö

Sven G. Svenson: *Gunnar Wennerberg. En biografi*. Norstedts 1986.

Sven G. Svenson berättar i sin fängslande och väldokumenterade levnadsteckning att när utgivandet av Gunnar

Wennerbergs »samlade skrifter» fördes på tal, gav han sig med stor frejdighet på att skriva dem. Bortsett från musiken, inklusive *Gluntarne*, hade Wennerberg alls inte gett ut några skrifter. Under åren 1881–84 utkom emellertid häftesvis hans »samlade» skrifter med ett band om året. Det enda nyskrivna av värde var som Svenson framhåller den festliga inledningen till *Gluntarna*, en skildring av 1840-talets Uppsala.

Wennerbergs dotter Signe Taube gav 1913–16 i tre volymer ut en biografi över fadern av typ »life and letters». Ruth Halldén medger i sin anmälan av Svensons bok (DN 1/9 1986) att Signe Taube slätar över och idealiserar. »Men vilken artist är hon inte med sin måleriska, animerade, konkreta stil. Här får man verkligen syn på huvudpersonen.»

Det får man allt för den delen också syn på i historikern Sven G. Svensons stora monografi, fr. a. vad det gäller de många Uppsalaåren liksom Skaravistelserna; åtta år gick Wennerberg i läroverket i Skara som skolpojke och femton år som lektor och lärare. Till Uppsala anlände han, som Svenson säger, i precis rättan tid, i en period av akademisk högkonjunktur. »Drygt elva år – med ett avbrott för informationstjänst under två terminer – studerade han vid universitetet. I Uppsala gjorde han sin lycka. Här förvärvade han sina vänner och tillskyndare; här lade han grunden till sin karriär.» Det finns åtskilliga belägg för att Wennerberg som student kreerade en roll med modell i den romantiska modelitteraturen; han trivdes gott och var på väg att själv bli en överliggare. I Malla Silfverstolpes salonger blev han en guterad gäst. Första gången några gluntar uppfördes utanför juvenalkretsen var den 8 december 1848 hemma hos Malla. Hon lovordade dem som »Förädlad Bellmaniana».

För att rätt förstå dem bör man komma ihåg, förklarar Svenson, att de flesta av *Gluntarna* skrevs och komponerades hemma i Västergötland, med Uppsala på nostalgiskt avstånd. »Det förestående avskedet från Uppsala lösgjorde Wennerbergs musikaliska och poetiska skaparkraft och gav en ny dimension åt författarskapet.» Svenson har på textmässiga grunder lyckats klarlägga *Gluntarna*'s kronologi exaktare än vad förut har skett. Han belyser också hur det studentikosa liv gestaltade sig som föll utom de ramor som den »goda smaken» angav men som juvenalerna beredvilligt lät sig dragas in i.

Gluntarna sjöngs inte i kojan, de var och förblev en högre ståndslitteratur, betonar Svenson. Han citerar Otto Sylwan som i sin karakteristik av Fyrtioalets student (1914) framhållit hur *Gluntarna* alls inte var representativa för 1840-talets studentradikalism. Deras »stämning» har en »omisskännlig och oefterhärmlig doft av svensk Biedermeier—skola vi våga översätta: Hedersbrackans period?»

Svenson klarlägger hur Wennerbergs fortsatta karriär som ecklesiastikminister och landshövding hade sitt betryggande fundament i hans vänskap med Karl XV och Oscar II. En post Wennerberg förgäves aspirerade på var sekreterarskapet i Svenska akademien. Svenson erinrar om hans stigande ryktbarhet som talare, i riksdagens första kammare och som utövande landshövding. Det rörde sig om en retorik i den stora stilen, fastslår Svenson. »Den är numera inte modern.»

Som kulturpersonlighet hörde Wennerberg helt och fullt hemma i sin tid. Han var en sann lutheran som genom